

Лекція № 6

Букварний період навчання грамоти, методика його проведення.

Мета:

- усвідомити особливості буквеного періоду навчання грамоти;
- опанувати методику розвитку умінь слухати і розуміти висловлювання (аудіювання), методику розвитку мовленнєвих умінь (говоріння), методику формування початкових умінь і навичок читання, методику формування початкового вміння писати;
- знати вимоги до уроків української мови в першому класі, типи уроків, зміст, структуру і методику уроків у буквеній період;
- уміти розробляти проекти уроків та їх фрагменти, проводити уроки та аналізувати їх щодо досягнення мети й завдань, оцінювати ефективність застосованих форм, методів, дидактичних засобів і технологій.

Методи: словесні – пояснення, бесіда, «мозковий штурм», наочні – демонстрація, спостереження, практичні- аналіз сторінок Букваря.

Основні поняття теми: етапи букварного періоду, словниково-логічні вправи, аналітико-синтетичні вправи, прийоми опрацювання тексту, прийоми опрацювання сюжетного малюнку, буква, звук, мовленнєва діяльність, аналіз, синтез, звуковий аналітико-синтетичний метод, інтегрований урок, текст.

План

1. Значення й завдання букварного періоду навчання грамоти. Етапи букварного періоду.
2. Види мовленнєвої діяльності у букварний період навчання грамоти
3. Методика ознайомлення учнів з новою буквою, звуком (звуками, що позначаються нею).
4. Методика формування початкових умінь і навичок читання. Види і способи читання в букварний період.
5. Дидактичні прийоми формування читацьких умінь
6. Структура уроків читання й письма.
7. Зміст, побудова сторінки "Букваря" букварного періоду.

Література

1. Вашуленко М., Прищепя О. Читання, письмо, розвиток мовлення (1 клас, I семестр) // Поч. школа. — 2009. — № 8. — С. 15—22.

2. Вашуленко М., Прищепа О. Читання, письмо, розвиток мовлення (1 клас, II семестр) // Поч. школа. — 2010. — № 1. — С. 23—27.
3. Кирилова О. Про розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності за букварем Вашуленка М.С., Скрипченко Н.Ф. // Поч. школа. — 2003. — № 6.
4. М. М. Наумчук. Сучасний урок української мови в початковій школі (методика і технологія навчання). – Видання друге, доповнене. – Тернопіль: В-во Астон, 2005, - 352 с.

1. Значення й завдання букварного періоду навчання грамоти. Етапи букварного періоду

Завдання букварного періоду: засвоєння учнями графічної системи української мови як на уроках читання, так і на уроках письма.

Завдання букварного періоду:

1. Вивчити всі літери.
2. Навчитися правильно співвідносити звуки і букви.
3. Засвоїти поєднання букв.
4. Практично засвоїти правила графіки.
5. Виробити вміння плавного поскладового з переходом на цілі слова читання.

Зміст роботи в букварний період:

1. Оволодіння прийомами читання
2. Робота зі складовими таблицями, розрізною азбукою.
3. Робота з сюжетним малюнком як засобом розвитку зв'язного висловлювання.
4. Звуко-складовий аналіз слів за предметними малюнками.
5. Виконання словниково-логічних вправ
6. Оволодіння письмом складів, безвідривним письмом.
7. Вправи на порівняння твердих і м'яких приголосних (на-ня, ни-ні, но-ньо).
8. Читання слів за завданням і вказаною ознакою.
9. Засвоєння орфоепічних норм вимови.
10. Аналітико-синтетичні вправи зі всіма мовними одиницями.

На кінець букварного періоду учні мають уміти:

- Знати усі букви українського алфавіту, співвідносити зі звуками.
- Читати складами і цілими словами.
- Дотримуватись основних орфоепічних норм під час повторного читання слів, текстів, дотримуватись пауз і логічних наголосів у найпростіших випадках.
- Розуміти прочитане (відповідь на питання, переказ).

Букварний період навчання грамоти ділився на два етапи. Особливості опрацювання матеріалу на кожному з етапів.

Літери в букварній частині підручника розміщені за принципом частотності, що дає можливість помістити на сторінці (сторінковому розвороті) більше матеріалу для читання. Під час ознайомлення з новою літерою їй дається алфавітна назва (“ем”, “ве”, “ел”).

1. На першому етапі вивчається всі шість букв, що позначають голосні звуки, та одинадцять букв, що позначають найбільш частотні приголосні звуки. Це дає можливість оволодіти читанням прямого складу (злиттям пг, п'г). А оскільки прями́й склад часто трапляється не тільки у “чистому вигляді”, але й є частиною майже кожного слова, то навчання його читати уже на першому етапі є “ключем” для прочитування слів ускладненої структури, які зустрічаються на другому етапі букварного періоду [16]. Первинне читання слів на першому етапі здійснюється роздрібленими одиницями (І-ва-н, со-с-на).

2. Уже на першому етапі проводиться паралельна робота з твердими і м'якими приголосними звуками, які позначаються однією і тією ж самою буквою, що сприяє кращому усвідомленню учнями складового читання, а також відпадає потреба на другому етапі переорієнтовувати учнів під час вивчення букв ь, я, ю, є з явищами м'якості приголосних.

3. **Перед ознайомленням з новою літерою проводиться робота зі звуками, які ця літера позначає** (принцип “від звука – до букви”): звуки [с], [с'] – буква “ес”. Для виділення звуків добирається два слова – з твердим і м'яким, де ці звуки знаходяться в найбільш сприятливій позиції. Для голосних це – буде початок складу чи слова, особливо тоді, коли голосний становить склад (о-си, І-ра); для приголосних – коли вони стоять поза злиттям пг, п'г), зокі є наголошеннрема, тверді приголосні [к], [п], [т] – у кінці слова (рак, сніп, кіт), раптові дзвінки – на початку слів зі збігом приголосних (брат, звір), м'які приголосні – в кінці слова (кінь, заєць, рись). В окремих випадках виділяємо звуки з прямого складу, хоч тут вони злиті. Це, зокрема, буває тоді, коли потрібнорозкрити звукове значення букв я, ю, є, ї (явір, Юля, їхали, Єва).

У Букварі для цих звуків відповідно подані сюжетні або предметні малюнки і звуко-складові схеми до них. Пом'якшені приголосні умовно виносяться як м'які і позначаються двома паралельними рисками :

== • == – кінь,   == • — — кіт

У зв'язку з тим, що під час роботи з твердими і м'якими приголосними у першокласників виникають труднощі, то при розкритті звукового значення виучуваної букви на позначення твердого і м'якого приголосних варто проводити не одночасно, а окремо: спочатку над засвоєнням твердого приголосного звука, далі – м'якого (з наступним) порівнянням. Така послідовність роботи сприяє кращому засвоєнню учнями поняття про те, що твердий і

м'який приголосні – це різні звуки і утворюються вони різними мовними органами, а для позначення на письмі твердості чи м'якості є відповідні букви (а, о, у, е, и – для позначення твердості; і, ь, я, ю, є – для позначення м'якості). Звукова робота супроводжується моделюванням звуко-складової структури слова.

4. На другому етапі букварного періоду розв'язуються складніші завдання, пов'язані із засвоєнням звуко-графічної системи рідної мови. Першокласники вдосконалюють уміння розрізняти звуки і букви, усвідомлювати взаємозв'язок між ними (спільне і відмінне). Так з вивченням букв ь, я, ю, є учні знайомляться, що є й інші способи позначення м'якості приголосних на письмі: ось, Оля, ключ, синь. Букви я, ю, є, ї можуть позначати сполучення звуків [йа], [йу], [йе], [йі]: якір, Юра, Єва, їжак.

Дізнаються про те, що [г] і [ґ] – це два різні звуки, звук [г] позначається буквою “ге”, а звук [ґ] – “ґе”: голуб, ганок; буква “йот” позначає на письмі завжди м'який приголосний звук [й], він не має парного твердого; знайомляться з буквою “ща”, що позначає два звуки – [шч]: щука, щиро;. вчать правильно злито вимовляти африкати [дж], [дз], [дз'] і позначити ці злиті звуки на письмі двома буквами; читають слова з апострофом, спостерігають за його роллю у слові.

Звукова робота супроводжується **моделюванням звуко-складової структури слова**.

Другий етап є важливим ще й тому, що учні переходять до читання слів більш складної структури (із збігом кількох приголосних): подружитись, старшокласник, створили, Батьківщина. Підкреслення прямого складу у важких для прочитання словах [16] полегшує синтетичну діяльність першокласників. Однак на цьому етапі потрібно домагатись, щоб учні читали плавно складами і цілими словами.

2. Види мовленнєвої діяльності у букварний період навчання грамоти

У букварний період значна увага звертається на всі види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо. Для аудіювання вчитель добирає тексти соціокультурного змісту відповідно до тематичного тижня, вчить учнів уважно слухати текст і вміти відповідати на запитання.

Алгоритм роботи з аудіювання:

- 1) сприймання потоку звуків і розпізнавання в ньому слів, речень, абзаців тощо;
- 2) усвідомлення значень слів, речень, абзаців.

Синтезуючи та аналізуючи сприйняте висловлювання, учень має виділити в ньому цікаве, важливе й головне, а також менш важливе й другорядне.

Форми аудіювання:

1. Аудіювання мовлення співрозмовник в процесі діалогу.

2. Аудіювання розгорнутого монологічного або діалогічного мовлення інших людей.

Навчаючи молодших школярів аудіювати, необхідно здійснювати роботу за такими трьома напрямками:

1. Аудіювання під час пояснення нового матеріалу.
2. Аудіювання як елемент діалогічного мовлення.
3. Аудіювання як спеціальний різновид вправ.

Послідовність роботи вчителя щодо організації процесу аудіювання може бути такою:

1. Словникова робота (пояснення незрозумілих слів).
2. Введення школярів у мовленнєву ситуацію (формулювання завдань).
3. Процес слухання тексту й виконання завдань. Текст озвучує сам учитель або диктор. Текст читається в нормальному темпі, але паузи між реченнями дещо збільшуються.
4. Контроль прослуханого.
5. Підсумкова робота з прослуханим текстом, яка передбачає поглиблений аналіз тексту, його розповідь.

Говоріння передбачає формування умінь усно складати висловлювання, а письмо – письмові тексти.

Мовленнєвий розвиток дитини-школяра є досить широким поняттям, яке охоплює рівень сформованості звуковимовляння, його відповідність загальноприйнятим орфоепічним нормам української мови, обсяг словникового запасу та граматичну організацію мовлення.

Збагачення, уточнення й активізація словникового запасу учнів.

Найголовнішим джерелом поповнення словника першокласників є передусім сама навчальна діяльність: учні засвоюють цілу низку слів, пов'язаних із назвами шкільних приміщень, шкільного обладнання (меблів і навчального приладдя), власне навчального процесу; величезна кількість слів надходить в активний словник дитини зі сторінок підручників, за якими вона навчається в 1 класі.

У процесі збагачення мовлення учнів новими словами, тлумачення й уточнення значень відомих дітям слів учитель використовує різні відомі в **методиці прийому**, серед них:

- 1) показ натуральних предметів або предметних малюнків із зображенням певного процесу, дії, якості предмета — його кольору, форми тощо;
- 2) елементарне логічне визначення предмета через вказівку на видову або родову назву та його істотну ознаку;
- 3) добір до слова одного або кількох синонімів;
- 4) добір до слова протилежних за значенням;
- 5) добір родової або видових назв;
- 6) введення нового слова в речення або словосполучення;

7) вказівка на слово, від якого пішло те, яке пояснюється, або добір спорідненого;

8) використання ілюстрації в букварі, наприклад, для пояснення слів.

Протягом першого року навчання в учнів мають **сформуватися технічні навички письма** (уміння користуватися засобами письма, орієнтуватися на сторінці зошита в його розліновці), графічні навички (уміння правильно зображати всі рядкові і великі літери алфавіту, поєднувати їх між собою), а також початкові орфографічні навички (уміння записувати без пропусків і заміни літер слова, вимова і написання яких збігаються, з опорою на звуковий аналіз, писати роздільно слова в реченні, вживати велику літеру на початку речення та у власних назвах).

Як і в процесі оволодіння початковою навичкою читання, на уроках письма (після того як діти засвоять рукописну форму нової літери) основною одиницею діяльності має стати склад **у формі злиття приголосного звука з голосним. Складовий принцип української графіки має бути покладений в основу формування графічної навички письма**, що забезпечить не тільки його каліграфічність, а й грамотність.

Основними видами роботи з письма в період навчання грамоти, безумовно, є списування, письмо під диктовку і самостійні види роботи з елементами творчості. Списування з букваря, з дошки, з навчальних карток окремих слів, речень, мікротекстів слід розглядати як вид навчальної мовленнєвої діяльності.

3. Методика ознайомлення учнів з новою буквою, звуком (звуками)

У букварний період основною мовною одиницею, яку вивчають першокласники, є буква та її абеткова назва. Порядок розміщення літер у букварі враховує частоту їх використання.

Основним завданням букварного періоду є вивчення всіх букв української абетки, формування вмінь читати, розвиток мовлення першокласників.

Вивчення букви здійснюється на основі закріплення звуків, які вона позначає, оскільки в добукварний період учні ознайомилися з усіма звуками рідної мови. На вивчення кожної букви відведено два уроки. На першому уроці учні вивчають літеру, а **на другому** — закріплюють вивчене.

Опрацьовується нова літера згідно з провідним принципом звукового аналітико-синтетичного методу (від звука до букви) , таким чином забезпечується послідовна підготовка до здійснення синтезу – читання.

I. Підготовка до ознайомлення з буквою Сс. Звукові аналітико-синтетичні вправи зі звуками [с], [с'].

1. Розгляд малюнка із зображенням волоті рису, називання малюнка, робота над усвідомленням лексичного значення слова **рис**.

2. Вимова слова **рис** учителем з підкресленням останнього звуку: *pu[ccc]*, виділення звуку [c].
3. Вимова звуку [c] учнями і слухання його звучання: повітря, проходячи через ротову порожнину, натрапляє на перешкоду, створену зубами і кінчиком язика; звук вимовляється з шумом.
4. Спостереження за артикуляцією звуку [c]: зуби, зближені, кінчик язика торкається нижніх різців.
5. Характеристика звуку [c]: приголосний, твердий; встановлення способу позначення його значком (фішкою).
6. Розпізнавання звуку [c] серед інших у грі “Піймай звук”. Учитель вимовляє кілька звуків, серед яких є потрібний [c]: [c], [a], [н], [c], [o], [в], [c], учні сигналізують про наявність звуку [c], сплескуючи в долоні.
7. Утворення складів зі звуком [c]: [c], [a], - [ca]; [c], [y] – [cy]; [c], [o] – [co]; [c], [u] – [cu].
8. Аналіз утворених складів: [ca] складається зі звуків [c], [a] тощо.
9. Розгляд малюнка із зображенням **рисі**, називання тварини, робота над усвідомленням лексичного значення слова **рись**
10. Виділення звуку [c'] зі слова **рись** підкресленням вимови його: *pu[c'c'c']*, спостереження за його звучанням (при проходженні через ротову порожнину повітря натрапляє на перешкоди) й артикуляцією (губи зближені, кінчик язика притискається до нижніх різців, середня частина язика піднімається до твердого піднебіння – перешкода більша).
11. Характеристика звуку [c']: приголосний, м'який; встановлення способу позначення його умовним значком (фішкою).
12. Розпізнавання звуку [c'] серед інших у грі “Хто уважніший”. Учитель пропонує звуки, серед яких є звук [c]: [a], [л], [н], [c'], [н], [м], [c']. Учні вказують на його наявність, піднімаючи руки.
13. Утворення складів із заданих звуків: [c'], [o] – [c'o]; [c'], [y] – [c'y]; [c'], [i] – [c'i]; [c'], [a] – [c'a].
14. Поперемінне вимовляння звуків [c] – [c'], установа різниці (в артикуляції та звучанні) й подібності між ними (обидва звуки – приголосні); при можливості спостерігають за зміною значення слова залежно від зміни звуку [c] на [c']: рис – рослина, рись – хижа тварина.

15. Закріплення умінь розрізняти ці звуки у грі “Впізнай звук”. Учитель добирає слова з твердими і м’якими приголосними: соловей, сік, сокіл, сіно, сьомий, сорока, сам, сядь. У відповідь учні піднімають сигнальні картки (фішки).
16. Розгляд предметних малюнків і схем у букварі [16, 42]. Відшукування виучуваних звуків у схемах.
17. Самостійний добір слів зі звуками [с], [с'] в різних позиціях (на початку, в середині, в кінці).

II. Ознайомлення з буквою Сс, її алфавітною назвою, аналіз графічної форми букви.

1. Читання складів, робота зі складовими таблицями в букварі.
2. Читання слів, поданих на сторінці букваря, в аналітико-синтетичній формі.
3. Читання слів у колонках – самостійне напівголосне, вибіркове, індивідуальне, інтонаційне, творче, в парах, читання в темпі скоромовки.
4. Робота за сюжетним малюнком букваря.
5. Опрацювання тексту (напівголосне самостійне читання, зразкове читання вчителем. Смысловий і структурний аналізи тексту.

III. Вправи на вдосконалення аналітико-синтетичних умінь.

1. Читання слів й тексту з новою буквою на іншому лексичному матеріалі (“Азбука”, “Абетка”).
2. Робота з анаграмами та лінійкою вивчених літер.
3. Складання узагальненої таблиці.

Учитель працює згідно **алгоритму подачі нової букви**, а саме:

- виокремлення слова із мовленнєвого потоку (це слово виділене у тексті);
- виділення звука зі слова;
- вимова і характеристика звука;
- позначення звука буквою;
- аналіз структури друкованої букви;
- визначення місця букви в українській абетці;
- читання злиття;
- читання злиття приголосного і голосного, (односкладового слова);
- читання слів, речень.

У Букварі подається звукова модель слова, а також звуко-буквена модель, що допоможе учням пізніше усвідомлено здійснювати звуко-буквені аналізи. Такий аналіз включає: звукову модель слова, звуко-буквену, поділ слова на склади, вимову наголошеного звука, складу, вимову голосних, приголосних (літо — [=•-•] ;[л' і т о]; голос. — [і], [о]; пр.[л'], [т])

4. Методика формування початкових умінь і навичок читання. Види і способи читання в букварний період.

У букварний період проводиться безпосередня робота над **формуванням навички читання** з орієнтацією на її **якісні характеристики**: правильність, виразність, усвідомленість і швидкість. Під **правильністю** розуміємо плавне читання без помилок і спотворення слів. **Виразність** читання забезпечується здатністю засобами усного мовлення передавати слухачам головну думку твору і власне ставлення до нього. **Усвідомленість** читання розглядаємо як розуміння задуму автора, усвідомлення художніх засобів, які допомагають реалізувати цей задум, й осмислення свого ставлення до прочитаного. **Швидкість** читання – це темп, який забезпечує розуміння прочитаного.

Усі зазначені якості взаємопов'язані і взаємозалежні. Адже без правильного озвучування графічних знаків (букв) неможливе розуміння окремих одиниць тексту (слів). Без розуміння значення кожної одиниці тексту неможливо зрозуміти їх зв'язок, а без внутрішніх зв'язків окремих компонентів тексту не відбудеться усвідомлення ідеї твору. Водночас, розуміння загального змісту твору допомагає правильності читання його елементів, а правильність читання і розуміння тексту стають основою для виразності читання. Швидкість, тобто темп читання, за певних умов стає засобом виразності. Таким чином, формування в молодших школярів навички читання передбачає одночасну роботу над усіма чотирма її якостями.

Види читання: мовчазне і голосне.

Способи читання:

1. Побуквений;
2. Складовий- відривний і плавний.
3. Слово-складовий;
4. Цілими словами.

Вправи з читання. Види робіт: складання складів, слів із букв розрізної азбуки демонстраційного характеру та в індивідуальних касах; читання складових таблиць; читання слів, поданих в аналітико-синтетичній формі; читання слів у колонках з опорою на виділені злиття (з дошки, таблиці, картки); читання колонок слів за фонетичним, лексичним, граматичним напрямками.

5. Дидактичні прийоми формування читацьких умінь

Ефективність формування навички читання забезпечує використання в навчальному процесі різноманітних **дидактичних прийомів**, які б мотивували першокласників до читання, викликали в них зацікавленість та інтерес до цього виду діяльності. Адже формування повноцінної навички читання здійснюється в процесі багаторазового вправляння і залежить

від кількості прочитаного учнями матеріалу – чим більше дитина читає, тим досконалішими стають її читацькі уміння.

Продемонструємо окремі зразки таких прийомів.

Прийом 1. Читання букв у таблиці.

и а о у

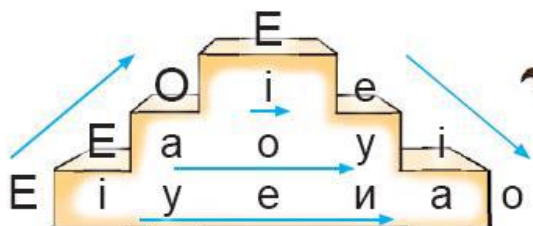
о у и а

а и у о

у а о и

Під час використання цього прийому учні мають розпізнати букви і назвати їх. Читання здійснюється кілька разів з нарощуванням темпу. При цьому вчитель «відкриває секрет» швидкого читання – дивитися потрібно не на одну, а одразу на дві, а хто може, то й на три і навіть чотири букви і називати їх. У процесі виконання такого завдання розширюється поле зору першокласників, тобто здатність бачити одночасно 3-4 літери й читати їх. Саме ця здатність дає можливість читати невеликі за обсягом слова не складами, а цілими словами. Такий спосіб читання забезпечує швидкий темп.

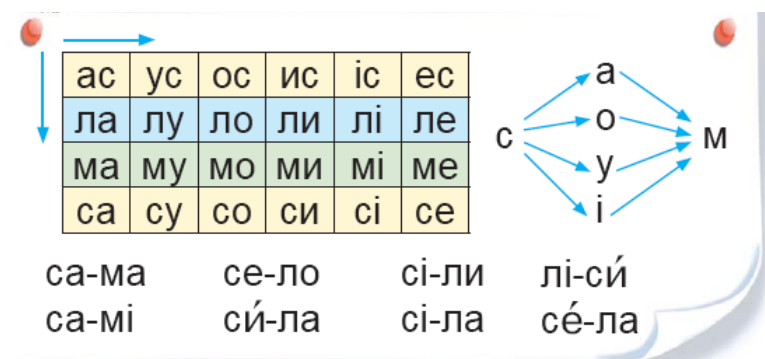
Прийом 2. Читання літер по сходинках.

Напрямок читання букв показують стрілочки. Під час читання за горизонтальними стрілочками радимо називати всі букви в кожному рядку на одному диханні (вдихнути, назвати всі літери і видихнути). За допомогою таких вправ у першокласників формується вміння регулювати дихання під час читання. Саме це вміння необхідне для виразності і швидкості читання.

Для формування правильності і швидкості читання пропонуємо низку інших прийомів.

Прийом 3. Читання складів і слів.

З метою зміцнення артикуляційного апарату учнів та формування правильності, виразності і швидкості читання доречно використовувати чистомовки.

Приєм 4. Читання чистомовок.

Оз-оз-оз – ударив мороз.

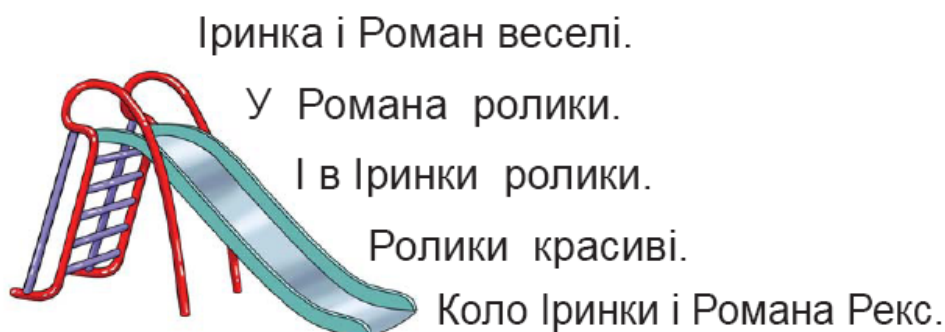
Рі-рі-рі – ковзанка в дворі.

Ас-ас-ас – ковзани у нас.

Сі-сі-сі – на ковзанку всі!

Чистомовки можна використовувати також для розвитку пам'яті, оскільки їх римовані рядки першокласники легко вивчають напам'ять.

Приєм 5. Читання з гірки.

Учитель пропонує спочатку «спуститися» з гірки, читаючи речення зверху донизу, потім «піднятися» на гірку, читаючи ці речення з нижнього до верхнього. Оскільки «спускатися» з гірки самому не дуже весело, вчитель пропонує робити це гуртом (учні ланцюжком, тобто по черзі, читають речення зверху донизу і навпаки). Після цього можна провести аналогічне читання хором. Під час виконання такого завдання слід звернути увагу учнів на те, як з кожним наступним читанням покращується правильність і виразність та зростає швидкість їхнього читання.

Для формування виразності читання пропонуємо читати ряди букв з різними розділовими знаками в кінці.

Приєм 6. Прочитай з відповідною інтонацією.

І-і.

І-і-а!

А-і-о?

Під час виконання такого завдання учні мають тримати в полі зору не тільки всі букви в рядку, а й розділовий знак, що стоїть у кінці, і прочитати букви з відповідною інтонацією (розповідною, окличною чи питальною).

Закріплення цього уміння здійснюється в процесі читання діалогів.

Приєм 7. Розіграйте діалог.

– Ви ловили равликів?

– Ні! Ми ловили раків.

– Ловили руками?

– Руками.

– Раки великі?

– Великі і малі.

6. Структура уроків читання й письма.

Загальна структура уроку на **опрацювання нової букви** має відповідати сформульованій темі, наприклад: **«Звуки [с], [с'], позначення їх буквою «ес»**, тобто у ній повинен відображатися провідний принцип аналітико-синтетичного методу навчання грамоти – **від звука до букви**. Основна частина уроку, на якому учні ознайомлюються з новою буквою, може складатися з таких **видів роботи**:

I. Підготовчі артикуляційно-слухові вправи.

1. Виділення звуків [с], [с'] на основі предметних малюнків (зрідка із скоромовки, наприклад: Босий хлопець сіно косить, роса росить ноги босі).

2. Активне вимовляння виділених звуків, спостереження за їх артикуляційними особливостями (якими мовними органами і в який спосіб створюється перешкода на шляху струменя видихуваного повітря).

3. Віднесення виділених звуків до приголосних; зіставлення твердого і м'якого звуків на слух та за способом вимовляння; позначення їх фішками (— =). Позначення звуків буквою.

4. Вправи на впізнавання звуків [с], [с'] у заданих учителем словах (лось, ліс, лисиця, смола, береза (!), роса, сім, вісім, зірки (!), місяць, сонце).

5. Самостійний добір учнями слів із звуками [с], [с'] в різних позиціях.

6. Аналітичні і синтетичні та ігрові вправи із звуками [с], [с'] та з голосними (на утворення та аналіз складів-злиттів).

II. Аналіз букви «ес». 1. Учитель повідомляє, що звуки [с], [с'] позначаються на письмі буквою «ес», показує малу і велику літери. Зіставлення малої і великої літер с, С (за формою однакові, а за розміром різні). Ознайомлення з місцем букви у касі розрізної азбуки.

III. Вправи з читання.

1. Читання таблиці складів з буквою с (променеподібної чи лінійної).

2. Читання слів, поданих в аналітико-синтетичній формі.

3. Читання колонки слів за букварем.

IV. Ознайомлення з текстом.

1. Вступна бесіда на тему тексту з використанням ілюстрації в букварі.
2. Читання тексту вчителем.
3. Колективне читання-аналіз речень, побудованих зі слів і предметних малюнків.

V. Підсумок уроку. Ознайомилися з новою літерою «ес», якою на письмі позначаються звуки [с], [с']. Училися читати склади і слова з буквою с.

Структура уроку письма на вивчення нової букви

Уже в період навчання грамоти виконувані учнями графічні вправи, пов'язані із засвоєнням конфігурації рукописної літери, мають бути спрямовані і на досягнення більш перспективної мети — формування у школярів орфографічно правильного письма. А тому загальну **структуру уроку письма**, на якому вивчають нову букву, як і уроку читання, підпорядковують найважливішому принципу навчання грамоти за звуковим аналітико-синтетичним методом — **«від звука до букви»**. Це означає, що перед суто графічними вправліннями в написанні певної літери учні мають виконати ряд аналітико-синтетичних вправ зі звуками, які позначаються на письмі відповідною буквою.

Основна частина уроку на вивчення, наприклад, малої букви з складається з таких **етапів і видів роботи**:

I. Звукові аналітичні і синтетичні вправи зі звуками [з], [з'].

1. Упізнавання цих звуків у заданих учителем словах з визначенням місця їх звучання (на початку, в середині, в кінці). Пропонуються, наприклад, слова: заєць, коза, віз, сажа(!), залізний, зяблик, узяв, калюжа(!), злазь, візерунки, друзі, жасмин(!), зелений.
2. Доповнення складу зі звуками [з], [з'] для утворення слів: залі(зо), гро(за), моро(зи), ва(за, зон), ві(зок), бере(за), мага(зин) та ін.
3. Утворення складів типу злиття зі звуком [з] (за, зо, зу, зи, зе), зі звуком [з'] (зя, зьо, зю, зі, зє).

II. Показ зразка писаної літери з у сітці зошита (збільшеної у 20 разів).

III. Аналіз будови букви з переліком її елементів (верхня дужка, схожа на правий півовал, і нижня дужка, яка переходить у нижню петлю).

IV. Засвоєння конфігурації літери з.

1. Показ написання букви на дошці з поясненням послідовності зображення її елементів.
2. Писання учнями букви в повітрі з орієнтацією на показ учителя.
3. Аналіз зразка букви в зошитах, усне пояснення порядку зображення елементів.

V. Вправи з письма:

1. Писання літери за пунктирними або легко наведеними зразками в зошиті (на друкованій основі).

2. Писання трьох літер (самостійно). Зіставлення написаних літер зі зразком. Аналіз помилок.

VI. Фізкультхвилинка.

VII. Дописування рядка літери з.

VIII. Звуко-буквений аналіз слова візок з побудовою схеми фішками і викладанням з букв розрізної азбуки.

IX. Динамічна пауза.

X. Писання другого рядка букви (друга частина рядка — письмо під такт).

XI. Звуковий аналіз слова зима з наступним записом за зразком.

XII. Добір слів зі звуком [з], які відповідають на питання що робити? (казати, возити, різати, лазити, збирати, в'язати, зустрічати тощо).

XIII. Складання з одним зі слів (на вибір) речення.

XIV. Підсумок уроку.

Яку букву навчилися писати? Які звуки можуть позначатися цією буквою? Доберіть і назвіть слова, у написанні яких потрібно вжити букву з на початку (в середині, в кінці). Читаючи слова, не забувайте чітко вимовляти в кінці слів звуки [з], [з'].